

4

Północne skrzydło zabudowań zamku na skarpie wiślanej – fragment drzeworytu z najstarszym widokiem Warszawy w edycji konstytucji sejmowych z 1581
Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Fot. M. Bronarski

Widok w edycji Konstytucji sejmowych z 1589 r. jest wprawdzie dość uproszczony, ale trudno odmówić mu wiarygodności. Miedzioryt w dziele Brauna i Hogenberga jest technicznie bardziej precyzyjny, ale przez to właśnie nieco fantastyczny. Lokalizacja na tych panoramach budynku, który stał w 2. połowie XVI w. w miejscu przyszłych pracowni Bacciarellego i Le Bruna, budzi wątpliwości: albo jest to okazały budynek o czterech osiach wyznaczonych oknami na piętrze, przez Aleksandra Króla uważany za Dwór Mniejszy (co jednak stanowczo nie odpowiada topografii skarpy), albo to węższy budynek na planie zbliżonym do kwadratu, położony bliżej zbudowanego przez Zygmunta Augusta Nowego Domu Królewskiego. Fragment średniowiecznego muru odsłonięty w piwnicach Bacciarellówki podczas prac remontowych

5.

Północne skrzydło zabudowań zamkowych na skarpie wiślanej – fragment medziorytu z widokiem Warszawy w dziele Brauna i Hogenberga *Civitates orbis terrarum*, po 1586

kolekcja dr. Tomasza Niewodniczańskiego, Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Fot. Archiwum ZKW

prowadzonych w 2007 r. świadczy jednak o tym, że początki budynku sięgają późnego średniowiecza – być może końcowej fazy epoki jagiellońskiej⁴⁶.

Znaczne zmiany w zabudowaniach tzw. Starego Zamku – jak od czasów Zygmunta Augusta zaczęto nazywać kompleks budynków położonych między Dworem Mniejszym a Nowym Domem Królewskim, a później pięciobokiem właściwej rezydencji – zaszły w czasach rozbudowy za Zygmunta III. Ich zakres i efekty dają się poznać głównie ze źródeł ikonograficznych i pomiarów, z których najbardziej precyzyjne są plany sporządzone w czasach saskich, po 1726 r., pochodzące z kolekcji Stanisława Patka (il. 6), pokazujące w znacznej

⁴⁶ Fragmenty podpiwniczonej budowli gotyckiej pomiędzy Dworem Mniejszym a Nowym Domem Królewskim rozpoznał także Antoni Kąsinowski – zob. Kąsinowski 2001, s. 66.

mierze stan Zamku w dobie wazowskiej⁴⁷. Skonfrontowane z malowaną olejną na płótnie panoramą Warszawy od strony Wisły z ok. 1620 r., przypisywaną – chyba bezzasadnie – Chrystianowi Melichowi⁴⁸, oraz rysunkiem (il. 7) w diariuszu Abrahama Boota⁴⁹, pozwalają dostrzec duży, dziewięcioosiowy budynek, przykryty dwuspadowym dachem, przylegający do północno-wschodniego narożnika głównej bryły zamkowej. Z pomiaru Patka wynika, że był on półtoratraktowy: od podworca, zwanego później Kuchennym, mieścił w przyziemiu i na piętrze amfiladę pomieszczeń poprzedzonych małymi antykamerami, zaś na piętrze, od strony Wisły – długi korytarz i ganek wiodący od apartamentów królewskich do łoża w kolegiacie św. Jana. O ganku i łożu wspominał w swej relacji z Polski już w 1575 r. ambasador wenecki Girolamo Lippomano⁵⁰. Pierwsze świadectwa jego funkcjonowania pochodzą jednak z epoki wazowskiej: ganek widać na panoramie Melicha i rysunku Boota. Miał on znaczenie nie tylko funkcjonalne, ale wręcz polityczne, co uświadomił wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej zamach Michała Piekarskiego na Zygmunta III w 1619 r. Dla kompleksu budynków tzw. Starego Zamku odegrał też ważną rolę architektoniczną – wyznaczał im bowiem linię zabudowy. Początkowo usytuowany był od strony Wisły i najpewniej był drewniany – Jędrzej Jarzębski pisał w 1643 r. w swym *Gościńcu* o „z drzewa ganku”⁵¹. Kiedy zastąpiono go murem – nie wiadomo. Zdaniem Jerzego Lileyki dopiero po najeździe szwedzkim w latach 1655–1656⁵².

W dużym budynku przylegającym do właściwej bryły zamkowej miały mieścić się pomieszczenia żeńskiego dworu królowych⁵³. Od północy przylegał do niego kolejny budynek. Nie udało się ustalić jego funkcji. Był także półtoratraktowy, z gankiem od strony Wisły, ale z cofniętą od wschodu elewacją. Ten wyraźnie widoczny uskok między dużą budowlą przylegającą do narożnika właściwego Zamku a kolejnym budynkiem – usytuowanym między nim a Dworem Mniejszym – wynikał pewnie z troski o bezpieczną

⁴⁷ Lileyko 1984, s. 14–15.

⁴⁸ Narodziny Stolicy 1996, nr III 3.

⁴⁹ *Ibidem*, nr III 4.

⁵⁰ Lileyko 1984, s. 29 i 86.

⁵¹ Jarzębski 1974, s. 100.

⁵² Lileyko 1984, s. 85.

⁵³ *Ibidem*, s. 84.

6.

Rzut przyziemia północno-wschodnich zabudowań Zamku – fragment pomiaru z kolekcji Stanisława Patka, po 1720

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Fot. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

stabilność zabudowy. Przetrwał on w bryle Zamku aż do odbudowy Bacciarellówki w latach 1964–1969.

Ważne zmiany w architekturze Starego Zamku zaszły w czasach saskich. Także w budynkach, które przynajmniej od 1778 r. zajmować miał Marcello Bacciarelli ze swoją pracownią i szkołą malarską dla młodzieży. Projekty przebudowy Zamku opracowane ok. 1737 r. przez Gaetana Chiaveriego, a skorygowane przez Zachariasza Longuelune'a, jasno wskazują, że król August III zamierzał włączyć budynki położone na wiślanej skarpie w bryłę gruntownie przebudowywanego północno-wschodniego skrzydła Zamku⁵⁴.

⁵⁴ Reprodukcyjne i omówienie – choć bez analizy zabudowań tej części Zamku – *ibidem*, s. 236–241, il. 173, 174, 176.